

HALKA YÖNELEN ŞEHİRLİ BİR SANAT DERGİSİ: SOKAK

Mehmet Can DOĞAN

Sokak, “sanat, mecmuası” sunumuyla 1940’ın Mart ve Nisan aylarında İstanbul’da iki sayı yayımlanmış bir dergidir. Ayda bir yayımlanacağı taahhüt edilen derginin sahibi Aydın Arakon, umumi neşriyat müdürü M. German’dır. Her bir sayısı on altı sayfa olarak çıkarılan *Sokak*, sade ama çekici bir kapakla sunulmuştur. Kapak görselleri dışında (ikinci sayının kapağında Pablo Picasso’nun bir resminden ayrıntıya yer verilmiştir), Eren Eyüpoğlu tarafından çizilen bir Asaf Hâlet Çelebi portresi, Zahir Güvemli’nin bir deseni, Selma Lagerlöf’ün fotoğrafı ve bir sokak fotoğrafı dergiyi görsellik yönünden tamamlar. *Sokak*’ın metinlerin sunumu, sayfa kullanımı ve hurufat yönünden okuma kolaylığı sağlayan rahat bir tasarımı vardır. Bu, tasarımda hedef kitlesinin gözetildiğine ilişkin bir gösterge olarak değerlendirilebilir.

Sokak’ın Çıkış Amacı

Derginin hedefi, karakteri ve “istinat noktaları”, birinci sayının ilk yazısı olarak sunulan Aydın Arakon imzalı “Çıkarken” başlıklı bir yazı ile ilan edilmiştir. Bu yazıda, *Sokak*, “*cemiyetimizin sanat ve fikir portresini çizmeye uğraşan bir ressama*” benzetilir. Yansıtmacı bir tutumun belirlediği bu benzetmedeki gerçekçi anlayış yeterli bulunmayıp dergiyi “*toplumcu gerçekçi*” olarak değerlendirmeye hazırlayacak şu söz söylenir: “*Sokak mecmuası gördüğünü çizen bir ressam-badanacı değildir veyahut olmak istemiyor.*” Dolayısıyla dergi, “bitaraf” değildir. İstinat noktasını sokakta -başka bir deyişle halkta- bulan dergi, sanata “*tekrardan hayat kazandırma arzusunu anlatmak*”, onun “*lüzumunu ve sokağa atılmaması lâzım geldiğini ifade etmek*” niyetindedir. Çıkış yazısında, bir derginin ömrünü gördüğü ilginin belirleyeceği kabul edilmekle birlikte, *Sokak*’ın satışla yaşamaktan çok söyleminin

yankı bulmasıyla var olacağı vurgulanır. Ayrıca uzun ömürlü olmayacağı da “Sokak mecmuasının batması büyük bir şey ifade etmez. (Bizim namımıza) Sokak batar. Aynı kadro ile -bir eksik, iki fazla- bir başkası çıkar.” cümleleriyle belirginleştirilir. Arakon’a göre, önemli olan, Sokak’ın tutumunu yansıtan dergilerin ısrarla çıkmasıdır. Bu, söylem düzeyinde okurla kurulan ilişkinin sürekliliğini işaret eder.

Aydın Arakon, okurla sanatkar arasındaki ilişkiyi önemseydiğini belirttikten sonra “bazı şeylere” inandıklarını vurgulayıp bunların neler olduğunu şöyle sıralar:

“San’ate (Hâlâ inanıyoruz!)

Araştırma hâlinde yeni tam bir hayat ve sanat evsafı gösteren yeni şiire ve resme.

Millî halk sanatının mevcudiyetine ve bunun tekâmül lüzumuna.

Son sözün er geç yenide olacağına.”¹

SOKAK

BU SAYIDA:

AYDIN ARAKON
ARIF DİNO
ASAF HÂLET
ABDİN DİNO
SABAHATTİN KUDRET
OKTAY RIFAT
CAHİT KÜLEBİ
FAHİR ONGER
HÜSAMETTİN BOZOK
CAVİT YAMAÇ
LÜTFÜ ÖZKOK
HASAN TANRIKUT
MARUF BAGA
ZAHİR GÜVELİ

SAVI: 1 **KURUŞ: 10**

İnanılan değerlerin yeni’de temsilinin öne çıkarıldığı açıktır. Gençler tarafından çıkarılan dergilerin ortak söylemi olan yenilik, Sokak’ta “millî halk sanatı”nin güncelleneceği iddiasıyla belirginleşir fakat bu tabirle neyin kastedildiği açık değildir. Dergideki şiir ve yazılara bakılarak kaynaklanma olarak halk sanatının değerlendirileceğinden çok, sanat ve edebiyatın halka sesleneceği söylenebilir. “Millî halk sanatı” tabiri, derginin hedef kitesini belirlemeye matuf bir inancı yansıtır. İkinci sayının “Aktüalite” sayfasında yayımlanan “Cevap” başlıklı yazıda söylenenler bu saptamayı doğrular. Bu imzasız yazıda, “Mecmuamızın ismi Sokak’tır. Çünkü biz asıl sanatın ve bu sanatı anlayan halkın orada olduğunu biliyoruz.” denir. İlerleyen

1 Aydın Arakon, “Çıkarken”, Sokak, S. 1, 6 Mart 1940, s. 2. Alıntılarda, özgün imla korunmuştur.

satırlarda, hedef kitlenin kırdı / taşrada yaşayan halk değil, şehirde yaşayan halk olduğu “*Biz sadece Sokağın caddeye, caddenin meydana varacağını bilenlerdeniz. Fakat bu meydan bir yayla olmayacaktır.*” sözüyle vurgulanır. Sokak’ın halka yönelen şehirli bir dergi olarak tasarlandığı, bu sözdeki “*meydan*” ve “*yayla*” sözcüklerinin iletmiş olduğu anlamla sabitlenir.

Sokak’ın Kadrosu ve İçeriği

1940’ın ilk aylarında dönemin gençleri tarafından çıkarılan Sokak; İnsan, S.E.S. ve Servetifünun-Uyanış’ta metinleri yayımlanmış gençlerin bir araya geldiği bir dergidir. Aydın Arakon, Arif Dino, Asaf Hâlet Çelebi, Sabahattin Kudret Aksal, Oktay Rifat, Cahit Külebi, Fahir Onger, Hüsametdin Bozok, Cavit Yamaç, Lütfü Özkök, Hasan Tanrıku, Zahir Güvemli, Behçet Necati[gil], Hasan İzzettin Dinamo, Âli Ölmezoğlu ve Niyazi Akıncioğlu, derginin kadrosunu oluşturan gençlerdir. Birer metni ile görünen Nurullah Ataç ile Sait Faik Abasıyanık’ı, dergiyi destekleyen yazarlar olarak değerlendirmek gerekir. Ataç’ın genç yaşta ölen Altan Sunar için yazdığı yazı (S. 2), onun sanat tutumunu değil, derginin vefasını yansıtır. Sait Faik’in “*Sait Faik’in yakında Çığır kitap evi tarafından neşredilecek olan Şahmerdan isimli eserinden.*” dipnotuyla yayımlanan “Şahmerdan” adlı hikâyesi ise iktibastır; metin, daha önce başka bir dergide çıkmıştır.

Sokak, metin türü olarak deneme ve şiirin baskın olduğu bir dergidir. Denemelerin çoğu, derginin söylemini destekleyip pekiştirir. Sabahattin Kudret Aksal, “Bir Münakaşa Etrafında Düşünceler” (S. 1) başlıklı denemesinde, Sokak’ın inandığı değerlerden olan *yenilik* ve bunu temsil eden *yeni nesil* üzerinde durur. Ona göre yeni nesil, “*bir şahsiyet, bir kıymetler levhası kurduktan sonra sahnedeki salona, salondan sahneye ve nihayet sokağa, hayata karışmak hırslını*” taşımakta ama “*karşısında muayyen bir idraki ve estetiğe insicamlı bir okuyucu-seyirci tabakası bulamamanın hüznünü*” duymaktadır. Aksal, bu durumun 1940’a gelene kadarki on beş yıl için böyle olduğunu vurgular. Bu vurgu, 1940’a gelirken Servetifünun’da başlatılan “yeni nesil/genç nesil” ve öncelikler kavgasının taraflı olduğunu bildirir. Aksal, Servetifünun’da yeni nesil iddiasıyla girişilen tartışmanın bütünü yansıtmadığını, sadece söz konusu dergide yazarları gözettiğini belirtir. Dolayısıyla sorunun eksik sunulduğunu ileri sürer. 1936’da basında görülen eski-yeni tartışmasının şiire odaklandığını ve kavgayı “yeni”nin kazandığını belirten Aksal, “*bugünün kavgasının cemiyeti bütünüyle kucaklamak istiyen bir sanatın kavgası*” olduğunu vurgular. Şu sözleri, Sokak’ın iddiasını pekiştirir: “*Halk için bir edebiyat.. Umumu saran, ona söyleyen, mektep kitaplarına kadar girmiş bir edebiyat..*”

“Fotoğrafta Gördüklerim” (S. 2) başlıklı yazısında Sabahattin Kudret Aksal; sanat karşısındaki ilgisizliği, sanatın halktan uzaklaşmasıyla açıklar. “*Sanatkârın sakin yaşadığı devir geçti.*” diyen yazar, derginin iddiasını yineleyecek biçimde şu soruları sorar: “*Heykelleri kuş uçmaz galerilerde üşümiye mahkûm edenleri kim icad etti? Boş bir tiyatro ne anlatıyor?*”

Hüsamettin Bozok, “Bize Milyonların Tiyatrosu Lazım” (S. 1) başlıklı yazısında, “halka doğru” gitme eğilimin sanatta gözlenen baskın bir eğilim olduğunu belirtip halka yönelmenin “realist bir sanat” anlayışını belirginleştirdiğini söyler. Ona göre, “*halka gitmeyen, halkın malı olmayan her sanat gibi, bu soy bir tiyatro faaliyeti de dejenere olmuştur ve ölüme mahkumdur.*” Tiyatroyu halkçı bir “müessese” olarak tanımlayan Bozok, Karagöz’ü “*hakiki ve öz bir halk sanatı*” diye sunar; tiyatronun bu özden beslenmesi gerektiğini, buna yönelirken de Hacivat’a değil Karagöz’a bakmasının şart olduğunu vurgulayarak şöyle der: “*Bugün tiyatro hayatımızda bir sönüklük varsa bunun sebebini, dramatik sanatımızın ‘Karagözleşeceği’ yerde ‘Hacivatlaşmasında’ aramamız daha doğru olur.*” Anlaşıldığı üzere, Hüsamettin Bozok, durumu bir zihniyet meselesi olarak değerlendirir.

Asaf Hâlet Çelebi’nin *Sokak*’ın söylemini yeninin temsili bakımından yansıtmakla birlikte poetik görüşler içermesiyle özelleşen denemeleri dikkat çekicidir. Çelebi, “Kalp Şairi” (S. 1) başlıklı yazısında, adını anmadan Necip Fazıl Kısakürek’i eleştirir ve “*Halbuki dikkat edilse onun işbu hali tamamen yapmacıklı ve sahte idi.*”² diyerek şairin şiirlerindeki temalardan hareketle duygu istismarına yöneldiğini ve bunu alışkanlığa dönüştürdüğü için “*banalleştirdiğini*” söyler. “*(Kalp şairi)nin pıllavdan dönerse kaşığı kırılacak. Bir kere ‘Mistiğim!’ dedi; şimdi geri dönemiyor.*” cümleleriyle başlayan “Sahte Eyyub Sultan Mistiği” (S. 2), Çelebi’nin Necip Fazıl’ı doğrudan hedef aldığı bir yazıdır. Necip Fazıl’ı, “*frenk taklidi sahte bay Mistik*” diye sunan Çelebi, onun mistik sıfatını kabullenişinde “*Nâzım Hikmet’e benzememek ve inadına aksi cephe almak*” gibi yönlendirenler bulunduğunu iddia eder.

Sanat dünyasında zaman zaman tartışılan sanat eserinde sanatçının adının ve imzasının gerekli olup olmadığı konusu, eseri halka mal et-

Asaf Hâlet Çelebi

(Eren Eyüpoğlunun kalemile)

2 Asaf Hâlet Çelebi, “Kalp Şairi”, *Sokak*, S. 1, 6 Mart 1940, s. 3.

mek hassasiyetiyle *Sokak*'ta bir anketle gündeme getirilmiştir. Arif Dino'nun bir yazıyla ortaya attığı bu mesele ile ilgili olarak yine Arif Dino'nun, Avni Arbaş, Sabahattin Kudret ve İlhan Berk'in görüşlerine yer verilen ankette; Dino hâriç diğer yazarlar, adın ve imzanın eserde bulunması gerektiği yönünde görüş bildirmiştir.³

Dergideki tek inceleme yazısı, Behçet Necati[gil] imzasını taşır. İsvaç edebiyatının Nobel Ödüllü romancısı Selma Lagerlöf'ün ölümü üzerine yazılan yazıda, Kuzey Avrupa ülkelerinin edebiyatları hakkında bilgi verilerek Türkiye'de bu edebiyatların fazla tanınmadığı belirtilir; ardından da Lagerlöf, metinlerinden hareketle tanıtılır. Yazının devamının sonraki sayıda yayımlanacağını bildirilmesi, *Sokak*'ın ani bir kararla kapandığını işaret etmesi bakımından önemlidir.

Sokak, her ne kadar "sanat mecmuası" olarak sunulmuşsa da edebiyat dergisi görünümündedir. Bu özelliğini, denemelerin çoğunda merkeze edebiyatın yerleştirilmesi ve kurgusal metin olarak şiirin ağırlığı belirginleştirir. Dergide; Abidin Dino, Oktay Rifat, Cahit Külebi, Sabahattin Kudret, H. İ. Dinamo ve M. Niyazi Akıncıoğlu'nun şiirleri yayımlanır. Dino'nun kısa şiirlerinde Garip Şiiri'nin havası fark edilir. Dergide, Garip Şiiri'nin üçlüsünden sadece Oktay Rifat'ın görünmesi, bu şiir içinde algılanan şairlerin ayrışma niyetini imler. *Sokak*'ta şairin "Oteldeki Komşu" ve "Nanoçun Çocukluk Resmi" adlı şiirleri yer alır. Sabahattin Kudret'in "Bir Şehrin Hayatı", "Ben", "Ve Sarhoşlar" adlı şiirlerindeki "Bir ben, şehrin sokaklarında", "İşçi kahvede kâğıt oynar", "Menekşe satan şu ihtiyardan", "Ey sarhoşlar!" dizeleri, şairin sokak ve halk ilgisini yansıtır. Akıncıoğlu'nun "Yağmur Duası" adlı şiiri, şehirli halkın gözetildiği *Sokak*'ta kıra yönelmesiyle dikkati çeker. Cahit Külebi'nin *Sokak*'ta "İstanbul", "Sonbahar Geliyor" (S. 1), "Masaldaki Çocuk", "Masaldaki Yalnızlık", "Yaşamak" (S. 2) adlı şiirleri yayımlanır. Kır ile şehrin karşı karşıya geldiği "İstanbul"da, farklı bir duyarlılık hissedilir. Külebi'nin dergideki diğer şiirlerinde olduğu gibi bu şiirinde de taşranın şehirde naif bir biçimde konuştuğu görülür.⁴

Çeviri şiir olarak dergide Guillaume Apollinaire'in "La Jolie Rousse'dan" (çev. Abidin Dino), Pierre Reverdy'nin "Gece Gecikmesi" (çev. Lütfü Özkök) ve "Rainer Maria Rilke'den "Ciddî Saat" (çev. Behçet Necati) adlı şiirleri yer alır.

3 "Sanat Eserinde İmza ve İsim Lâzım mı?"; *Sokak*, S. 1, 6 Mart 1940, s. 6.

4 Cahit Külebi, *Sokak*'ta yayımlanan şiirleriyle edebiyat dünyası tarafından fark edildiğini üstüne basarak belirtmiştir. bk. Cahit Külebi, *İçi Sevda Dolu Yolculuk*, Çağdaş Yay., İstanbul 1986, s. 89; Cahit Külebi, *Şiir Her Zaman*, Başak Yay., Ankara, tarihsiz, s. 145.

CAHİT KÜLEBİ

İSTANBUL

*Kamyonlar kavun taşır ve ben
Boyunu onu düşünürdüm,
Kamyonlar kavun taşır ve ben
Boyunu onu düşünürdüm,
— Niksarda evimizdeyken
Küçük bir serçe kadar hürdüm —*

*Sonra âlem değişiverdi
Ayrı su ayrı hava ayrı toprak..
Sonra âlem değişiverdi
Ayrı su ayrı hava ayrı toprak..
Mevsimler ne çabuk geçiverdi,
Unutmak unutmak unutmak..*

*Anladım bu şehir başkadır
Herkes beni aldattı gitti.
Anladım bu şehir başkadır
Herkes beni aldattı gitti.
Yine kamyonlar kavun taşır
Fakat içimde şarkı billi.*

Sokak, hikâye yönünden zayıf bir dergidir. Sait Faik Abasıyanık'ın iktibas edilmiş "Şahmerdan"ından başka Fahir Onger'in "Roza" adlı metni ile Cavit Yamaç'ın *Olgunluk* adlı romanından bir bölüm yayımlanarak derginin kurgusal metin zayıflığı giderilmeye çalışır. Âli Ölmezoğlu'nun mensur şiir ile hikâye arasında kalan "Niyazlar"ını (S. 2) da kurgusal metin olarak anmak gerekir.

Sokak'ın günceli izlediğini gösteren "Aktüalite" sayfasında Hasan Tanrıku, Mevlânâ hakkındaki kitabı üzerinden Asaf Hâlet Çelebi'nin poetik tutumunu değerlendirir. Müstear bir imza olduğunu sandığımız Maruf Bağa, *Yeni İnsanlık* dergisinin iddiası ile dergide yayımlanan metinler arasındaki açıklığa dikkat çeker. Fahir Onger, Fikret Adil'in edebiyatla alakasının zayıflamasından duyduğu kaygıyı okurla paylaşır; ayrıca başka bir değinininde, gençler tarafından çıkarılan dergilerin "kıymet miyarı" geliştirip geliştirmedeğini düşünmek gerektiğini belirtir. Cavit Yamaç, "Baharı Terânedar" (S. 2) başlıklı ya-

zısında, şair ve yazarların baharı nasıl algıladığını mizahi bir üslupla anlatır. Genç nesilden adların anıldığı bu yazıyı da güncel olanın yönlendirdiği söylebilir.

Sonuç

Sokak, halka dolayısıyla sokağa yönelen gerçekçi bir söylem geliştirmiştir. Bir öngörü olarak kısa ömürlü bir dergi olacağını ilan eden tuhaf tutumunu doğrularcasına iki sayıda kalan dergi, "sokak" vurgusu ile Garip Şiiri'nin açtığı kanalı söylemde kullanmış ama edebî metinlerde Garip'e bağlı kalmamıştır. Şiirlerde belirginleşen durum; sokağın havailiğini değil, bireyin içe dönük tutumunu yansıtır. *Sokak*, Sabahattin Kudret Aksal'ın *müdahil* denemelerinin görülmesi bakımından olduğu kadar Asaf Hâlet Çelebi'nin ilk poetik metinlerinin izlenmesi bakımından da önemli bir süreli yayındır. Yeniliği ve yeniyi temsil eden genç kuşağın bazı şair ve yazarlarını bir araya getiren *Sokak*, Cahit Külebi'yi edebiyat dünyasına tanıtmış olmasıyla da dikkat çekici bir dergidir.